د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د
روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

اتم ټولګی

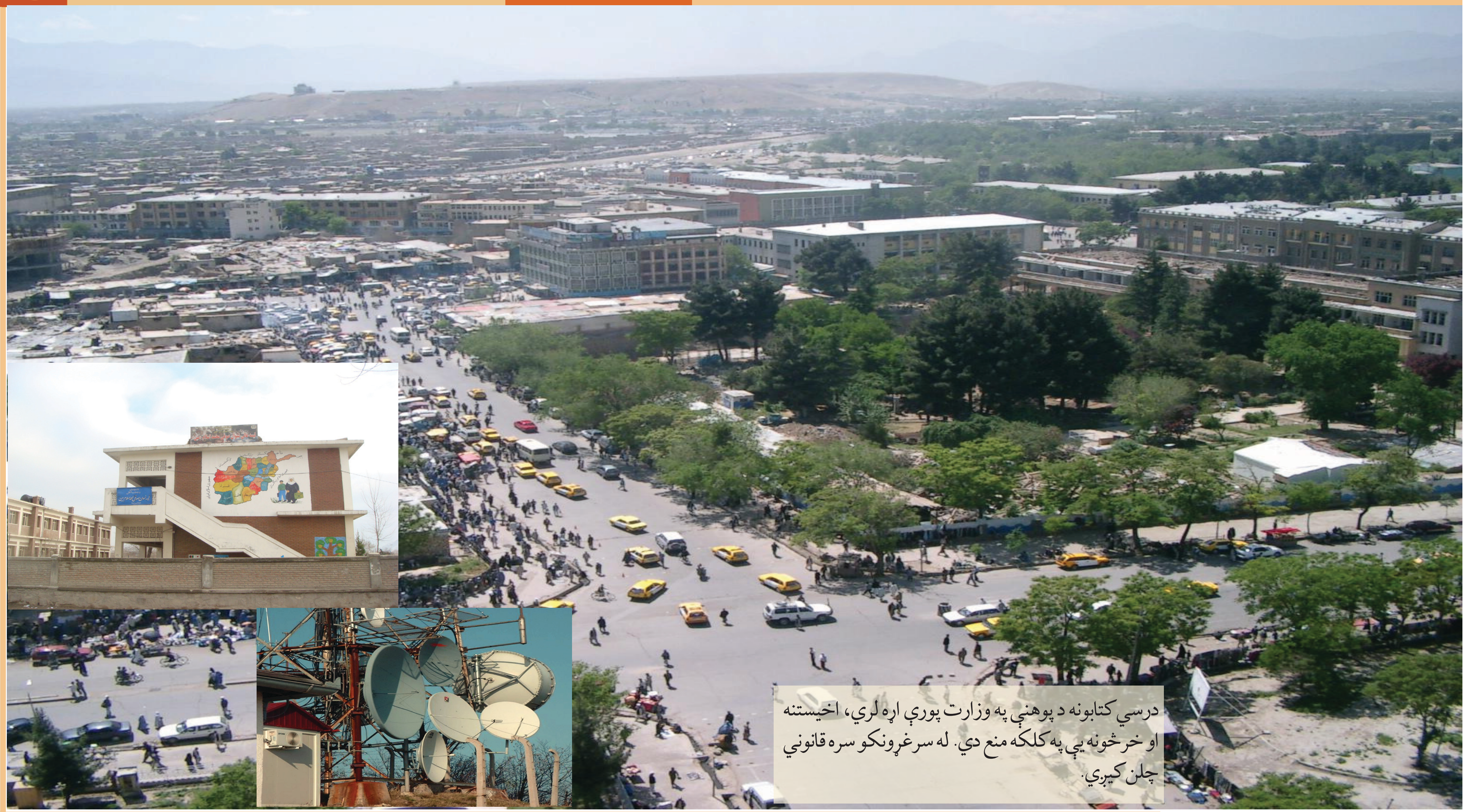

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري، اخیستنه او خرڅونه يې په کلکه منع دي. له سرغړونکو سره قانوني چلن کیږي.

moe.curriculum@gmail.com

۱۳۹۶ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو
د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

اتم ټولګی

۱۳۹۶

هـ . ش

مؤلفان:
-محمد عزیز بختیاري
صفورا مزاري

ژباړونکی:

محمد افضل حضرتي

مسلکي اډیټور:

- محمد عزیز بختیاري

د ژبې اډیټور:

- بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې رئیس.
- دکتور محمد یوسف نیازی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست سرپرست.

طرح او ډیزاین: رحمت الله غفاری او عبدالحمید قریشی

د چاپ د سمون چارې: محمد کبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدایﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفیﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایی پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي.

د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښېنه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام بری د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدایﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

سرلیکونه

لومړی څپرکی: ښوونه او روزنه

د څپرکي موخې

موږ ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟ ۳

آیا زده کړه یوازې خاص وخت او ځای ته اړتیا لري؟ ۷

دویم څپرکی: اقتصاد او ژوند

د څپرکي موخې

زموږ اقتصادي اړتیاوې له کومو لارو پوره کېږي؟ ۱۳

پیسې زموږ په ژوند کې څه ارزښت لري؟ ۱۷

په نړۍ کې اقتصادي اړیکې څه ډول دي؟ ۲۱

دریم څپرکی: د ټولنیزو خدمتونو مؤسسې

د څپرکي موخې

د ټولنیزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۱)	۲۷
د ټولینزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۲)	۳۱
د ټولینزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۳)	۳۵

څلورم څپرکی: ډله ییزې رسنۍ

د څپرکي موخې

د ډله ییزو رسنیو سره آشنا شو	٤۲
رسنۍ او ټولنه	٤٦

لومړی څپرکی

ښوونه او روزنه

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ.

- موږ ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟
- آیا زده کړه یو ځانګړي وخت او ځای ته اړتیا لري؟

دلومړي څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي په لوستلو سره په لاندینیو موضوعاتو او مهارتونو پوه شي.

- زده کړې ته د انسان اړتیا درک کړي.
- د ښوونې او روزنې مانا زده کړي.
- د ښوونې او روزنې له لنډې تاریخچې سره آشنا شي.
- د ښوونځي (زده کړه، اخلاقي روزنه، پالنه د نوښت روحیه) سره آشنا شي.
- د زده کړې مختلف وسایل او شرایط وپېژني.
- د زده کړې لپاره د ډول ډول شرایطو او وسایلونه کار واخلي.

مور ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟

پرتله یې کړئ:

انځورونو ته وګورئ او پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

ستاسې په نظر د ماشوم او د حیواناتو د بچیانو تر منځ څه توپیر شته دی؟

آیا انسانان کولای شي د حیواناتو په څېر له ښوونې او روزنې پرته د خپلو همنوعانو په څېر خپل ژوند ته دوام ورکړي؟

ښوونه او روزنه څه شی دی؟

ستاسې له اټکل سره سم، حیوانات د دې لپاره چې وکړای شي د خپلې مور او پلار په څېر ژوند وکړي، زده کړې ته اړتیا نه لري؟ کله چې انسان له موره وزیږي، هغه وخت په خپل طبیعي او ټولنیز چاپېریال کې د ژوند په دود او طریقه هېڅ نه پوهېږي. خدای (ج) چې د انسان او د نړۍ پیدا کونکی دی، د هغه له ټولو پیاوړتیاوو او کمزوریو څخه باخبر دی. دا حقیقت په قرآنکریم کې داسې بیانوي: خدای (ج) تاسې د مور له بطن څخه را وایستلئ په داسې حال کې چې په څه شي نه پوهیدئ او تاسې ته یې غوږونه، سترګې او زړه در کړل چې تاسې پرې شکر وباسئ.

نو د انسانانو او حیواناتو تر منځ یو اساسي توپیر هم دا دی چې ماشوم باید زده کړې چې څه ډول ژوند وکړي، په داسې حال کې چې حیوانات هغه ډول چلند کوي لکه څرنګه چې نړۍ ته راغلي وي، د هغو د زده کړې توان ډېر لږ دی. نو د دې لپاره چې انسانان انساني ژوند ولري، ښوونې او روزنې ته اړتیا لري.

ښوونه او روزنه څه ته وایي؟

ښوونه د زده کړې په معنا ده؛ مثلاً: کله چې ښوونکی تاسې ته لوست وایي تاسو ته ښوونه درکوي خو په ښوونځي کې له علم او زده کړې څخه سر بېره ستاسې پټ استعدادونه هم غوړېږي، د نوښت قوت مو زیاتېږي، عقل مو غښتلی کېږي او د شخصیت اخلاقي بنسټ مو جوړېږي، ستاسې د پټو استعدادونو غوړېدل چې په تدریجي ډول پیښیږي، ښوونه او روزنه نومېږي.

خبرې پرې وکړئ:

په څو ګروپونو ووېشل شئ او خبرې پرې وکړئ چې ماشومانو په تېرو وختونو کې په څه ډول زده کړه کوله. د هغه وخت زده کړه او اوسنۍ زده کړه څه توپیر سره لري؟

څرنګه چې مخکې وویل شول، انسان هیڅکله له ښوونې او روزنې بې برخې نه و، خو زده کړې د تاریخ په اوږدوکې ډېر توپیر کړی دی. په ډېرو پخوا زمانو کې د ښوونې او روزنې لپاره کوم ځانګړی ځای موجود نه و. نجونو او هلکانو له وړکتوب نه د مور، پلار او پخوانیو نسلونو د تجربو زده کړه په کور، څړ ځایونو، ښکار ځایونو او کروندو کې پیلوله او کله به چې د ځوانۍ عمر ته ورسیدل ټولې چارې به یې زده کړې وې. هغه وخت کارونه هم ډېر ساده وو او د هغو زده کړې هم ډېر وخت نه غوښت. د بشر علم او د خلکو پوهې په تدریج سره پراختیا پیدا کړه او د خط او کتابت د پیدا کیدو سره پوهانو په مختلفو موضوعګانو کتابونه ولیکل. له نن نه یوه پېړۍ مخکې هغو کسانو چې د تحصیل او لوست لپاره وخت درلود، نو تحصیل به یې کاوه او پاتې کسانو به زده کړه نه کوله، خو د کار مهارتونه به یې په عملي ډول نورو خلکو ته ورزده کول.

د تېرې پېړۍ له نیمایي نه را په دې خوا زده کړې پراختیا پیدا کړه او په تدریج سره زده کړه اجباري شوه، عامه زده کړه په مختلفو هېوادونو کې له لس څخه تر دولسو کلونو پورې دوام کوي.

فکروکړئ او ځواب ورکړئ

لاندې پوښتنه په ځیر سره ولولئ او ځواب ورکړئ:

ستاسې په آند زده کوونکي په ښوونځي کې کوم کوم شیان زده کوي؟

ښوونځی د ښوونې او روزنې ځای دی او زده کوونکي په هغه کې ډېر شیان زده کوي.

زده‌کوونکي په ښوونځي کې په پراخه توګه د ژوند ضروري پوهه او مهارتونه زده کوي. اخلاقي او ټولنیز آداب زده کوي او د نوښت روحیه لاس ته راوړي. د نن ورځې د انسانانو ژوند د تېرې پېړۍ له انسانانو څخه ډېر پېچلی دی. هر څوک چې غواړي په نړۍ کې بریالی ژوند ولري، باید نوي ضروري پوهه او مهارتونه لکه ټولنیزې او دیني چارې، ریاضي، فزیک، کیمیا، تاریخ، جغرافیه او ژبه زده کړي. د هېواد ماشومانو او ځوانانو ته په ښوونځي کې ضروري پوهه او مهارتونه ور زده کېږي چې هغوی په خپل ژوند کې بریالي انسانان او د ټولنې لپاره ګټور غړي شي. همدارنګه، دوی کولای شي په پوهنتون کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي او متخصصین شي.

ټولنیزه او اخلاقي روزنه

تاسې په تدریج سره په ښوونځي کې دا زده کوئ چې څرنګه د ښوونځي نظم او مقررات په پام کې ونیسئ، څرنګه ځان له دې مقرراتو سره عادت کړئ او څرنګه له نورو سره مرسته وکړئ. تاسې به متوجه شئ چې په ټولنه کې ډول ډول خلک ژوند کوي، هغوی سره له دې چې یو واحد فرهنګ او دین لري، ډېر توپیرونه هم سره لري. موږ په کورنۍ، ښوونځي او ټولنه کې په تدریج سره اخلاقي او ټولنیز قواعد زده کوو. که چېرته د ټولنې ټول غړي دا قواعد مراعا ت کړي، نو هېڅکله به د دوی تر منځ شخړه او جګړه پېښه نه شي او د ټولنې نظم به وساتل شي.

د نوښت د روحیې وده:

انساني ټولنه د هرې ورځې په تېرېدو سره بدلون مومي. په ټکنالوژي او د انسانانو تر منځ په اړیکو کې دا بدلون او پرمختګ څرنګه منځ ته راځي؟ دا طبیعي خبره ده چې د پوهانو نوښتونه او په مختلفو برخوکې نوې لاسته راوړنې، د اقتصادي، علمي او ټولنیز بدلون او پرمختګ لامل ګرځي. په ښوونځي کې د زده کوونکو استعدادونه، باید وغوړېږي. زده کوونکي یو مناسب چاپیریال ته ضرورت لري چې هغوی دا زده کړي چې څرنګه نوښت ولري او څرنګه هغه نورو ته ور وښیي.

د لوست تکرار:

۱- انسان د ژوند لپاره، ښوونې او روزنې ته اړتیا لري.
۲- ښوونه یعنې زده کړه کول او زده کړه ورکول، روزنه یعنې د انسان د پټو استعدادونو غوړېدل.
۳- زده کړه د تاریخ په اوږدوکې یو ډول نه وه.
٤- زده کړه په پخوا زمانو کې په غیر رسمي توګه او د ټولو انسانانو له خوا سرته رسیده، خو نن ورځ په رسمي توګه د ښوونځي له لارې سرته رسیږي.
٥- د ښوونځي بنسټیزې دندې دا دي: ښوونې، روزنې او د نوښت د روحیې وده.

پوښتنې:

۱- که چېرته ماشوم له زېږېدو وروسته له انسانانو څخه جلا شي، آیاکله چې لوی شي د خپل مور او پلار په شان به ژوند وکړي؟ ولې؟ توضیح ورکړئ.
۲- د آیت شریف له ژباړې نه چې د لوست په لومړۍ برخه کې مو ولوست، څه پوه شوئ؟ په پنځو کرښو کې یې ولیکئ.
۳- په اوسنیو ښوونځیو کې زده کړه د پخوا زمانې له زده کړې سره څه توپیر لري؟
٤- تاسې په ښوونځیو کې کوم شیان زده کوئ؟

فعالیت:

په دریوو ګروپونو وویشل شئ، د لاندنیو موادو څخه د ځوبلګو په موندلو سره یو رپوټ جوړ کړئ او وروسته یې په ټولګي کې ولولئ.
۱- بریالي انسانان چې خپله ضروري پوهه او مهارتونه یې د زده کړې له لارې تر لاسه کړې وي.
۲- هغه انسانان چې د اخلاقي روزنې له امله د نورو لپاره مثال دي او دا ځانګړتیاوې یې د زده‌کړې له لارې لاس ته راوړې وي.
۳- د خلاقو اشخاصونوښت او نوې لاسته راوړنې.

آيا زده کړه يو خاص وخت او ځای ته اړتيا لري؟

په مخکښني درس کې مو ولوستل چې انسان د ژوند کولو لاره، پوهه او مهارتونه له مخکنيو خلکو څخه زده کوي، ماشومان په کلونو کلونو ښوونځي ته ځي او زده کړه کوي ترڅو هغه پوهه او مهارتونه تر لاسه کړي چې په ټولنه کې د ژوند لپاره لازم دي.

خبرې پرې وکړئ:

د لاندينيو پوښتنو په اړه خبرې وکړئ.

۱-آيا هغه معلومات چې له ښوونځي نه لاس ته راځي د ژوند اړتياوو ته ځواب ويلای شي؟

۲-ستاسې په اند د معلوماتو د غونډولو لپاره نورې لارې هم شته؟

ماشوم د زېږېدنې له لومړۍ ورځې نه په زده کولو پيل کوي. په تدريج سره د کورنۍ غړي پېژني او خبرې کول زده کوي. دا زده کړه په يو خاص زمان او مکان پورې محدوده نه ده او د انسان د ژوند په اوږدو کې دوام لري. کله چې موږ په کورنۍ، کوڅه، ښوونځي او ټولو ځايونو کې له نورو سره ګډ ژوند کوو نو په داسې حال کې چې ورځنۍ اړتياوې پوره کوو، له نورو نه معلومات هم اخلو او خپل معلومات هغوته ورکوو. دا اطلاعات چې د ټولنې د غړوتر منځ ادل بدل کېږي، کېدای شي چې له ټولنيز ادب څخه نيولې تر نړيوالو مهمو مسائلو پورې پکې شامل شي. د داسې ورځنيو اطلاعاتو

لاسته راوړنې زموږ په فردي او ټولنيز ژوند کې خورا مهم رول لوبوي او د دې لامل ګرځي چې موږ د تل لپاره په ټولنه کې فعال او باخبره غړي پاتې شو. د داسې پوهې د ارزښت د پوهيدو لپاره، داسې سړی په نظر کې ونيسئ چې کوم بل هېواد ته يې سفر کړی وي او د اوږدې مودې لپاره هلته پاتې شوی وي. کله چې وروسته دا شخص بېرته خپل هېواد ته راستون شي، د پوښاک او خوراکي توکو له بيو نه هېڅ خبر نه وي، د کاليو له مود سره هېڅ آشنايي نه لري او د خپل ښار د ټولنيزو، امنيتي، اقتصادي او فرهنګي مسائلو سره تر ډېره حده پردی وي. ځکه په دې موده کې چې هغه د خپل ژوند له چاپېريال څخه ليرې و، په يادو چارو کې ډېر بدلون راغلی دی چې هغه ترې خبر نه دی. هغه اطلاعات چې د ژوند په ترڅ کې يې لاس ته راوړو د ارزښت د کچې له نظره سره يو شان نه دي. ځينې يې د معلوماتو له اړخه موږ ته خورا مهم دي. له دې امله بايد هڅه وکړو چې د اطلاعاتو په زده کړه کې د خپلو امکاناتو او اړتياوو په نظر کې نيولو سره د خپلو معلوماتو د کچې لوړولو او د اړوندو مهارتونو د لاس ته راوړلو لپاره کړنلاره ولرو.

پرتله يې کړئ:

لاندينيو انځورونو ته وګورئ او پو ښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱-د انځورونو تر منځ کوم ورته والی وينئ؟

۲-د انځورونو تر منځ کوم توپير وينئ؟

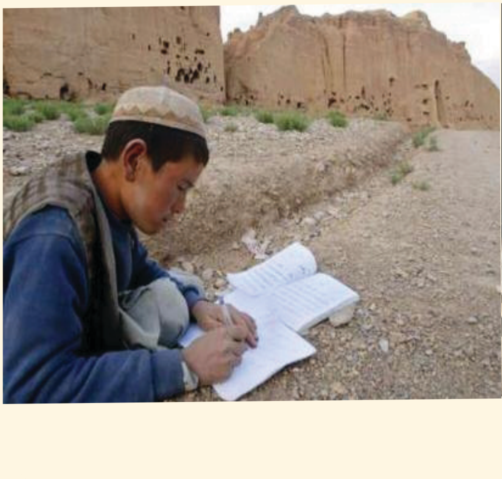

موږ د خپلو معلوماتو او پوهې د کچې لوړولو او د اړتياوړ مهارتونو د لاس ته راوړلو لپاره کولای شو له کتاب، مجلې، ورځپاڼې، انټرنېټ، ټلويزيون او راډيوګانو څخه استفاده وکړو او يا د کارخانو ماهرو کسانو ته ورشو او ترکاڼې، پښګري، قالينې اوبدل او داسې نور زده کړو، خو تل بايد دا په پام کې ولرو چې له دې وسايلونه د لاښې استفادې لپاره بايد ځينې ټکي مراعات کړو. د بېلګې په توګه: د کتاب نه د استفادې په مهال د اړوندې موضوع په اړه د کتاب د ليکونکي، د مطالبو ګټورتوب، د هغو سادګی او سختوالي د مطالبو سره لېوالتيا او پر هغو باندې برلاسي ته پام وکړو. او لکه څرنګه چې د هر ټلويزيون ليدل، د هرې راډيو اوريدل او د هر رنګه کتاب او مجلې لوستل ګټور نه دي، يوازې هغه يې چې ښه او ارزښناکه محتوا ولري د ليدو، اوريدو او لوستلو ارزښت لري.

د لوست تکرار:

- د پوهې او مهارت زده کړه په وخت، ځای او خاص عمر پورې اړه نه لري .
- هغه اطلاعات چې د ژوند په اوږدو کې يې لاس ته راوړو زموږ په فردي او ټولنيز ژوند کې خورا مهم رول لري.
- د اطلاعاتو په زده کړه کې، خپلو امکاناتو او اړتياو ته پام او د زده کړې د کړنلارې درلودل ضروري دي.
- کتاب، مجله، ورځپانه، را ډيو، ټلويزيون، انټرنېټ او.... له هغو وسايلو څخه دي چې د اړوندو اطلاعاتو د لاس ته راوړلو لپاره کولی شو له هغو نه ګټه واخلو.
- دځاني زده کړې (خود آموزي) لپاره د داسې وسايلو لکه ټولنيزې رسنۍ، ځانته شرايط لري. چې بايد هغه ته پاملرنه وشي.

پوښتنې:

١-له هغو وسايلو څخه په ګټې اخيستلو سره چې په دې درس کې مو ولوستل، څرنګه کولای شو د پوهې او مهارت کچه لوړه کړو؟

٢-تاسې د خپلې پوهې او مهارت د کچې د لوړولو لپاره له کومو وسايلو څخه استفاده کوئ؟

٤-نور کوم وسايل پېژنئ چې له هغو نه په ګټې اخيستلو سره، ضروري معلومات او مهارتونه تر لاسه کړئ؟

فعاليت:

يو له لاندينيو موادو څخه وټاکئ، او غور پرې وکړئ چې د هغه نه د ښې استفادې لپاره کومو ټکو ته بايد پاملرنه ولرو. د دې کار لپاره کولی شئ د لويانو (کورنۍ، ښوونکي...) سره مرکه (مصاحبه) وکړئ او پايله يې په ټولګي کې بيان کړئ.

١- مجله او ورځپاڼه ٢- راډيو او ټلويزيون ٣- اينټرنيټ.

د څېړکي لنډیز

- انسان د ځارویو پرخلاف، ښوونې او روزنې ته اړتیا لري؛

- په ډېرو پخوا وختونو کې د زده کړې لپاره کوم ځانګړي ځای، شتون نه درلود. ماشومانو به په کورونو او ټولنه کې د ژوند کولو لارې چارې او مهارتونه زده کول.

- د لیک د اختراع او د لیکنې تر مهارت وروسته یوازې هغه خلک چې پوره وخت او امکانات به یې درلودل، په زده کړه بوختیدل. د تېرې پېړۍ په لومړۍ نیمايي کې ټولنیزې زده کړې پراختیا وموندله او پراو پر پراو جبري وګرځېده.

- ښوونځی د ښوونې او روزنې ځای دی او زده کوونکي په هغه کې زده کړه کوي.

- زده کوونکي په ښوونځي کې پوهه او د ژوند اړین مهارتونه زده کوي. د اخلاقو او ټولنیزتوب له پلوه روزل کېږي او د نوښت روحیه پکې پیاوړې کېږي.

- زده کړه یوازې د ښوونځي او پوهنتون په دورې پورې نه محدودیږي، بلکې انسان د ژوندانه په ټوله دوره کې د ټولنیز ډګر په هره برخه کې زده کړه کوي.

دویم څپرکی

اقتصاد او ژوند

په دې څپرکي کې دا لاندیني لوستونه لولئ.

•زموږ اقتصادي اړتیاوې له کومو لارو پوره کیږي؟

• پیسې زموږ په ژوند کې څه رول لري؟

•د نړۍ خلک له یو بل سره څه ډول اقتصادي اړیکې لري؟

د دویم څپرکي موخې

هیله ده چې زده کوونکي د څپرکي په پای کې زده کړي چې:

- ولې موږ اقتصادي فعالیت ته اړتیا لرو؟
- آیا اقتصادي فعالیت د شیانو د تولید او یا د خدمتونو د وړاندې کولو په بڼه وي؟
- پیسې څنګه منځ ته راغلې او د تاریخ په اوږدو کې یې کوم پړاوونه وهلي دي؟
- پیسې زموږ په اقتصادي ژوند کې څه ګټه لري؟
- بانک کوم خدمتونه وړاندې کوي؟
- د نړۍ د هېوادو تر منځ اقتصادي اړیکې څه ډول دي؟
- نړیوال سوداګریز سازمان د نړۍ د هېوادونو په اقتصادي اړیکو کې څه رول لري؟

زموږ اقتصادي اړتياوې له کومو لارو پوره کېږي؟

تېر کال مو زده کړل چې انسان يو اړ موجود دی او ډول ډول اړتياوې لري.
يوه له اساسي اړتياوو څخه د انسان اقتصادي او مادي اړتيا ده. دا ښکاره ده چې د انسان معنوي اړتياوې د اهميت وړدي، خو مادي او اقتصادي اړتياوې هم زموږ په ژوند کې ډېرې مهمې او حياتي دي.

خبرې پرې وکړئ:

موږ ډېرې اقتصادي اړتياوې لرو چې خواړه، کالي او استوګنځی د هغو له جملې څخه دي. يو له دې څخه غوره کړئ او خبرې پرې وکړئ چې خلک د هغو د پوره کولو لپاره څه ډول کارونه سرته رسوي.
مادي اړتياوې انسان هڅې او فعاليت ته اړ باسي ترڅو هغه اړتيا پوره کړي. د همدې دليل پر بنسټ ځينې فعاليتونه چې موږ يې سرته رسوو، د ژوند د وسايلو برابرول دي، چې اقتصادي فعاليت ورته ويل کيږي.
دنده او کار هم د اقتصادي فعاليتونو برخې شمېرل کيږي، ځکه چې زموږ اقتصادي اړتياوې پوره کوي.

غور پرې وکړئ:

لاندیني کسبونه او دندې په نظر کې ونیسئ او اړوندو پوښتنو ته ځواب ورکړئ:
بزګري، کارګري، طب، ماموریت، سوداګري.
۱-په دې هر یوه کسب کې کوم اقتصادي فعالیتونه سرته رسیږي؟
۲-د دغوکسبونو د اقتصادي فعالیت په ډول کې څه توپیر لیدل کېږي؟

ستاسې په نظر! په دې انځور کې کوم ډول اقتصادي فعالیت لیدل کېږي؟

هر څوک په ټولنه کې یو کسب او دنده لري او د هغه په وسیله د نورو او د خپل ځان د اړتیاوو د پوره کولو لپاره په اقتصادي فعالیت لاس پورې کوي، په ټولیز ډول اقتصادي فعالیتونه په دوو ډولونو وېشل کېږي: (تولید) او (خدمت). تولید هغه دی چې د فعالیت نتیجه د یوه خاص شي په ډول وړاندې شي، خو په خدمت کې یوازې اسانتیاوې د نورو لپاره وړاندې کېږي او د لیدو وړ شیان په کار نه وي.

هغه بزگر چې په ځمکه کې په کرنه بوخت دی، یا هغه کارگران او انجینران چې په کارخانو کې د خپل کار او فعالیت په واسطه یو محصول تولیدوي، مالداران چې د څارویو پالنه او د هغو د اړوندو محصولاتو په برابرولو بوخت دي، یو ډول اقتصادي فعالیت سرته رسوي چې د هغه په ترڅ کې شیان تولیدوي. هغه ډاکتران چې په روغتونونو کې فعالیت کوي او هغه کارکوونکي چې په ادارو او سازمانونو کې کار کوي او هغه سوداگر او یا خرڅوونکي چې کرنیز او یا د کارخانو محصولات وېشي (توزیع کوي) هم یو ډول اقتصادي فعالیت سرته رسوي چې دې ډول فعالیتونو ته خدمت ویل کېږي.

د لوست تکرار(۱)

• هغه فعالیتونه چې د ژوند د وسایلو د برابرولو لپاره سرته رسېږي، اقتصادي فعالیتونه ورته ویل کېږي،

•---

•---

•---

•---

پوښتنې:

۱- کومو کړنو ته اقتصادي فعالیتونه ویل کېږي؟

۲-د اقتصادي کړنو ډولونه کوم دي؟

۳-پرته له هغو موضوعگانو، چې په لوست کې مو راوړي دي، د تولید، توزیع او خدمتونو په اړه مثالونه ووایاست.

فعالیت:

یو کسب په نظر کې ونیسئ، د لاندینیو پوښتنو د ځواب لپاره یو رپوټ جوړ او ټولگي ته یې وړاندې کړئ.

۱-دا کسب د کوم ډول اقتصادي فعالیت له اجزاو څخه شمېرل کېږي؟

۲-د دې کسب د زده کړې لپاره کومو مهارتونو او پوهې ته اړتیا ده؟

---

(۱) گران زده کوونکي دې له دې وروسته د درس تکرار په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پیسې زموږ په ژوند کې څه رول لري؟

خبرې یرې وکړئ:

لاندینۍ پوښتنې په ځیر سره ولولئ او خبرې پرې وکړئ.

۱-که چېرته یوه ورځ په بازار کې پیسې نه وي، خلك به د خپل ورځني ژوند د اړتیا وړ توکي او شیان څنګه برابروي؟

۲-ستاسې په نظر، په تېرو وختونو کې چې پیسې نه وې، خلکو څه ډول راکړه ورکړه کوله؟

په ډېرو پخوا زمانو کې د خلکو ژوند ډېر ساده او معمولي و، ډېرو کورنیو به د خپلې اړتیا وړ توکي په خپله تولیدول، چې معاملو او راکړې ورکړې ته ډېره اړتیا نه لیدل کیده، کله به چې د کومې کورنۍ کوم شي ته اړتیا پیدا شوه، هغه به مجبور و چې د یو بل شي په بدل کې هغه شی لاس ته راوړي. دا ډول معامله د لاس په لاس معاملې په نامه یادېږي چې تراوسه هم د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود ده. د انساني ټولنې په لوېېدو او پراخیدو سره او همدارنګه د هغو ستونزو له امله چې دې ډول راکړې ورکړې درلودلې، خلکو په پایله کې دا پریکړه وکړه چې یو ډول څیز چې ټولو خلکو هغه ته اړتیا درلوده رامنځ ته کړي او له هغو (پیسو) څخه د راکړې ورکړې د وسیلې په توګه

استفاده وکړي. په مختلفو هېوادونو کې له ډول ډول شیانو څخه د پیسو په نامه د راکړې ورکړې لپاره استفاده کیدله لکه: اوسپنه، څرمن، سپین زر، برونز او نور. څرنگه چې له دې څیزونو څخه ځینې یې د وخت په تېریدو سره له منځه تلل او خرابیدل او همدارنگه زیات وزن یې درلود، انسانان په دې فکر کې شول چې د دې پر ځای له فلزي پیسو یا سکو څخه استفاده وکړي

پرتله یې کړئ:

ستاسې په نظر

۱- د یو میلیون افغانیو د (پنځه گون) سکو د ځای پرځای کولو لپاره څو کسانوته اړتیاده؟

۲ - د یو میلیون افغانیو د (زریز نوټونو) د ځای پر ځای کولو لپاره څو کسانو ته اړتیاده؟

کله چې شتمني زیاته شوه او د معاملو حجم زیاتوالی پیدا کړ، سکو هم ونه شوای کولای چې د خلکو د اړتیاو ځواب ووایي. نو په همدې دلیل به سوداگرو خلکو ته د سیکې پر ځای رسید ورکاوه. په رسید ورکولو کې دا ستونزه وه چې کله به سوداگر له ماتې سره مخامخ شول او په خپلو وعدو به یې وفا نه کوله. له دې امله به خلکو ته ستونزې پیدا کیدې. د دې ستونزو د له منځه وړلو لپاره د هغه وخت دولتونو دا تصمیم ونیو چې کاغذي پیسې چاپ کړي. په دې ډول کاغذي پیسې چې د دولت په بانکونو کې یې د طلا او نقرې پشتوانې درلودې منځ ته راغلې. نن ورځ هر هېواد خپلې ځانگړې پیسې لري. زموږ د هېواد د پیسو واحد افغانی ده.

په پر مختللي اقتصاد کې له فلزي او کاغذي پیسو پرته له چک ا و د اعتبار کارت څخه هم استفاده کېږي. چک او د اعتبار کارت د معاملو چارې ډېرې آسانې کړې دي.

خبرې پرې وکړئ:

د لاندینی موضوع په هکله خبرې وکړئ.

۱ آیا تاسې او کورنۍ مو له بانک څخه استفاده کوئ؟

۲-آیا پوهېږئ بانکونه کومې چارې سرته رسوي؟

بانک:

نن ورځ د نړۍ په ټولو هېوادو کې د بانک په نامه یوه مؤسسه فعالیت کوي چې د خلکو پیسې ساتي او له یوه ځایه یې بل ځای ته انتقالوي او د مختلفو هېوادو پیسې یو بل سره بدلوي. زموږ په هېواد کې ډېر شمېر دولتي او خصوصي بانکونه کار کوي. زموږ مرکزي بانک د افغانستان بانک دی.بانکونه ډول ډول خدمتونه وړاندې کوي چې مهم یې په لاندې ډول دي:

د خلکو د پیسو ساتنه:

بانک د پیسو ساتنې یو ډاډمن ځای دی. کله چې موږ خپلې پیسې په بانک کې ږدو هغه د ورکیدو او سوځیدو له خطره ساتو. هر کله چې پیسو ته اړتیا پیدا کړو، بانک ته ورځو او له خپل حساب څخه پیسې اخلو.

د پیسو انتقال:

هر کله چې اړتیا پیدا شي خپلې پیسې له یوه ښار څخه بل ښار ته انتقال کړو، د دې پر ځای چې هغه په خپله یوسو په خپل ښار کې هغه بانکي حساب ته اچوو او د همدې بانک له څانګې نه یې په بل ښار کې لاس ته راوړو او یا یې د بل چا په نامه لېږو چې لاس ته یې راوړي.

پانګه اچونه:

بانکونه د خلکو لږې لږې پیسې ټولوي او په هغو باندې سترې پروژې بشپړوي، چې د هېواد د پرمختګ لامل ګرځي.

د پور ورکړه:

ځینې بانکونه هغو کسانو ته چې اړتیا ولري، پور ورکوي او په اوږده موده کې یې ترې د قسط په ډول بېرته لاس ته راوړي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. لاس په لاس راکړه ورکړه څه ده؟ توضیح ورکړئ.
۲. کله چې لاس په لاس راکړه ورکړه دود وه پلورونکو او پیرودونکو کومې ستونزې درلودلې؟
۳. اوسپنیزو سکو په معاملاتو کې څه بدلون راوست؟
٤. کوم ضرورتونه د کاغذي بانک نوټونو د را پیدا کیدو لامل وگرځیدل؟
۵. د بانکونو دندې وښیاست.

فعالیت:

لاندینی فعالیت سرته ورسوئ د هغه پایله یادداشت کړئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

- که چېرته بانک ته نیږدې ژوند کوئ د کورنۍ یو مشر سره بانک ته ولاړشئ اوله نژدې نه وگورئ چې د بانک کارکوونکي خلکو ته د پیسو ورکولو او یا د پیسو اخیستلو په وخت کې کوم کارونه سرته رسوي؟
- که چېرته بانک ته لاسرسی نه لرئ، نو له یو چا څخه پوښتنه وکړئ چې له بانک سره آشنایي ولري.

په نړۍ کې اقتصادي اړيکې څه ډول دي؟

خبرې پرې وکړئ:

خپل شخصي وسايل په نظر کې ونيسئ او د هغو له جملې نه د لسو شيانو لېست جوړکړئ او بيا وګورئ چې کوم هېواد جوړ کړي دي. د جوړونکي هېواد نوم د هر يوه په وړاندې وليکئ. ولې د مختلفو هېوادونو محصولات په بازار کې موجود دي؟ له دې خبرې څخه کومې پايلې ته رسيږو؟

کله چې د يوشي د رانيولو (پيرلو) لپاره بازارته ځو، په هټيوکې د مختلفو هېوادو محصولات وينو. د بېلګې په توګه چينايي کالي، پاکستاني توکران، ايټالوي بوټونه او ايراني فرشونه د داخلي (کورني) محصولاتو تر څنګه ليدل کيږي.

نن ورځ د نړۍ په ټولو هېوادونوکې د بازار وضعيت همدا ډول دی او هېڅ داسې هېواد نشته چې په هغه کې د نورو هېوادونو محصولات نه وي.

د نړۍ د هېوادونو طبيعي، انساني او ټکنالوژيک امکانات سره توپير لري، له دې کبله د هغوي وس هم د محصولاتو په توليد کې يو ډول نه دی.

ځيني هېوادونه د زراعتي توکو د توليد لپاره مناسبه آب و هوا لري، ځيني په زياته کچه تيل (نفت) لري او ځيني نور بيا صنعتي پر مختللي توليدات لري.

کوم هېواد چې د يو ډول محصول لپاره مناسب شرايط و نه لري او وغواړي هغه توليد کړي، د توليد لګښت لوړېږي او توليد شوي شيان ګران تماميږي. له دې کبله له اقتصادي اړخه به د دې هېواد په ګټه وي چې که چېرته دا ډول توکي او شيان له نورو هېوادونو څخه وپيري او هغه محصولات چې په خپله کولی شي په مناسبه بيه يې توليد کړي، نورو هېوادوته يې صادر کړي. په دې توګه به په نړيوالې سوداګرۍ کې ښه والی راشي او ډول ډول محصولات به له يو هېواد نه بل هېوادته انتقال ومومي.

د نړيوالې سوداګرۍ د آسانتيا لپاره په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د نړيوال سوداګريز سازمان په نامه يو سازمان جوړ شو چې کوربه يې د ژنيو ښار دی. دا وخت ۱۵۰ هېوادونه د دې سازمان غړي دي. دا سازمان داسې قوانين لري چې نړيواله سوداګري سمه او آسانه کوي. ټول غړي بايد د دې سازمان قوانين رعايت کړي. افغانستان د کتونکي (ناظر) په توګه په دې سازمان کې شتون لري چې تراوسه يې د دې سازمان غړيتوب نه دی ترلاسه کړی.

خبرې پرې وکړئ:

هېوادونه معمولاً د هغو شيانو په بدل کې چې واردوي يې، ځيني شيان هم صادروي.
آيا پوهيږئ، زموږ هېواد کوم شيان صادروي؟
ستاسې په نظر زموږ صادرات ډېر دي او که واردات؟

په نړيوال بازار کې هر هېواد ځانته ځانګړی ځای لري. هغه هېوادونه چې ډېر توليد کوي، کولی شي چې په نړيواله سوداګرۍ کې زياته ونډه واخلي او پرعکس هغه هېوادونه چې د توليد کچه يې ټيټه ده، په نړيوال سوداګريز بازار کې لږه ونډه لري. افغانستان پخوا غالی، کرنيز او د څارويو محصولات نورو هېوادونو ته صادرول او په دې ډول يې په نړيوالې سوداګرۍ کې خورا ښه مقام درلود، خو په دې وروستيو کلونو کې د هېواد په توليداتو او صادراتو کې ډېر کمښت راغلی دی.

د هېواد تقریباً ټول لګښتي توکي له ګاونډیو ملکونو او سیمې څخه را واردېږي. موږ باید هڅه وکړو چې اقتصاد مو بیا ښه والی پیدا کړي او په نړیوال بازار کې یوازې مصرفوونکي ونه اوسو، بلکې لکه د نورو ټولو هېوادونو په څېر باید تولید هم ولرو.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱-د محصولاتو په تولید کې د هېوادونو وس او بې وسي څه معنا لري؟
۲-ولې د محصولاتو د تولید د وس (توانائی) توپیر د هېوادونو ترمنځ د سوداګرۍ د پراختیا لامل ګرځي؟
۳-نړیوال سوداګریز سازمان د کوم کار لپاره جوړ شوی دی؟
٤-آیا افغانستان د نړیوال سوداګریز سازمان غړی دی؟
٥-افغانستان په نړیوالې سوداګرۍ کې کوم مقام لري؟

فعالیت:

د کورنۍ د خوراکي توکو یو لېست مو چې په یوه شپه او ورځ کې یې مصرفوئ برابر او ولیکئ چې دا توکي له کوم هېواد نه راغلي دي. په آخر کې وګورئ چې څو سلنه (فیصده) یې کورني او څو سلنه یې بهرني دي.

د څپرکي لنډيز

- انسان زياتې اقتصادي اړتياوې لري.
- اقتصادي اړتياوې موږ فعاليت او هڅې کولو ته مجبوروي.
- اقتصادي فعاليتونه په ټوليزه توګه په دوه ډوله وېشل کېږي: توليد او خدمت.
- توليد هغه ډول اقتصادي فعاليتونو ته ويل کېږي چې په پايله کې يې ځانګړي شيان منځته راشي.
- خدمت: هغه ډول فعاليت ته ويل کېږي چې نورو ته يوازې آسانتياوې وړاندې کوي او شيان نه توليديږي.
- په ډېرو پخوا زمانو کې انسان په راکړه ورکړه کې له پيسو څخه کار نه اخيسته او يو جنس به يې له بل جنس سره بدلاوه.
- کرار، کرار فلزي پيسې او يا سيکې منځته راغلې او تر هغو وروسته کاغذي پيسې يا بانکنوټونه دود شول.
- نن سبا د سيکې، کاغذي پيسو، بانکي چکونو او اعتباري کارتونو څخه په راکړه ورکړه کې کار اخيستل کېږي.
- نن سبا د بانک په نامه سترې مؤسسې رامنځته شوې دي چې د خلکو پيسې ساتي او له يوه ځای څخه يې بل ځای ته ليږدوي. د خلکو په لږو پيسو سره، سترې پانګونې کوي او هغه چاته چې اړ وي پور ورکوي.
- نن سبا د نړۍ خلک يو له بله سره اقتصادي اړيکې لري. ډول ډول حاصلات د سوداګرۍ په ډول له يوه هېواد څخه بل هېواد ته ليږدوي.
- د نړيوالې سوداګرۍ د تنظيمولو لپاره (د سوداګرۍ نړيوال سازمان) جوړ شوی دی. له بده مرغه چې زموږ هېواد په هغه کې فعاله ونډه او يا رول نه لري. موږ بايد په هغه کې د خپل هېواد د مقام د لوړيدو لپاره هلې ځلې وکړو.

دریم څپرکی

د ټولنیزو خدمتونو مؤسسې

په دې څپرکي کې لاندیني لوستونه لولو:

- **د ټولنیزو خدمتونو له مؤسسو سره آشنا شو(۱)**
- **د ټولنیزو خدمتونو له مؤسسو سره آشنا شو(۲)**
- **د ټولنیزو خدمتونو له مؤسسو سره آشنا شو(۳)**

د ترافیکو پولیس د دندې د اجراکولو په حال کې

د دريم څپرکي موخې

له ګرانو زده کوونکو څخه هيله کيږي چې د دې څپرکي په لوستلو سره زده کړي چې:

- پُست يو د ټولنيزو خدمتونو له موسسو څخه دی چې د خلکو ليکونه، خپروني او نور وسايل د څرګندو او ځانګړو پتو (ادرس) له مخې له يوه ځای څخه بل ځای ته وړي.
- مخابرات د خلکو تر منځ اړيکي د ټيليفون، فکس او انټرنيټ له لارې ټينګوي.
- سره مياشت هغه سازمان دی چې د خلکو او دولت مرستې په ډول ډول پېښو کې زيانمنو شوو خلکو ته رسوي.
- خلک له مختلفو بيمو څخه په ګټې اخيستنې سره کولی شي چې د پېښو څخه د وراوښتيو زيانونو يوه برخه جبران کړي.
- د عمومي پارکونو، سرکونو، کوڅو او سيل ځايونو پاکول او د ښار ښکلا د ښاروالی دنده ده.
- پوليس د خلکو امنيت خوندي ساتي.
- ترافيک په ښارکې د نقليه وسايلو تګ راتګ تنظيموي.

د ټولنیزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۱)

په تیرو څپرکیو کې له بانک، ښوونځي او خلکو ته د خدمتونو د وړاندې کوونکو موسسو سره بلد شوئ. په دې لوست کې به هم د دوو نورو خدمت کوونکو موسسو سره بلدتیا پیدا کړئ.

خبرې پرې وکړئ:

انسان هر وخت اړتیا درلوده چې له نورو سره اړیکې ټینګې کړي. ستاسې له نظره:

۱. په تیرو وختونو کې د انسانانو ترمنځ اړیکې څه ډول ټینګېدل؟
۲. نن ورځ انسانان له کومو لارو څخه په ګټه اخیستنې سره خپلمنځي اړیکې ټینګوي؟
۳. آیا د اړیکو آسانتیا لپاره موسسې شته؟ نمونه یې ووایاست.

ډاګ (پسته) څه چارې سرته رسوي؟

زموږ د اړیکو له اړتیاوو څخه یوه یې هم دا ده چې غواړو ځینې نسبتاً واړه څیزونه له یوه ځای څخه بل ځای ته ولیږو؛ یا یو لیک د کورنۍ یوه غړي یا هغه دوستانو ته چې په کوم بل ښار او یا هېواد کې اوسیږي، ولیږو. ډاګ یو له هغو موسسو څخه دی چې د دې ډول چارو د سرته رسولو

لپاره جوړ شوی دی. موږ د ډاگ له لارې کولای شو چې : لیک، د مبارکۍ کارت، کتاب، ورځپاڼه او داسې نور څیزونه نورو خلکو ته ورولیږو.

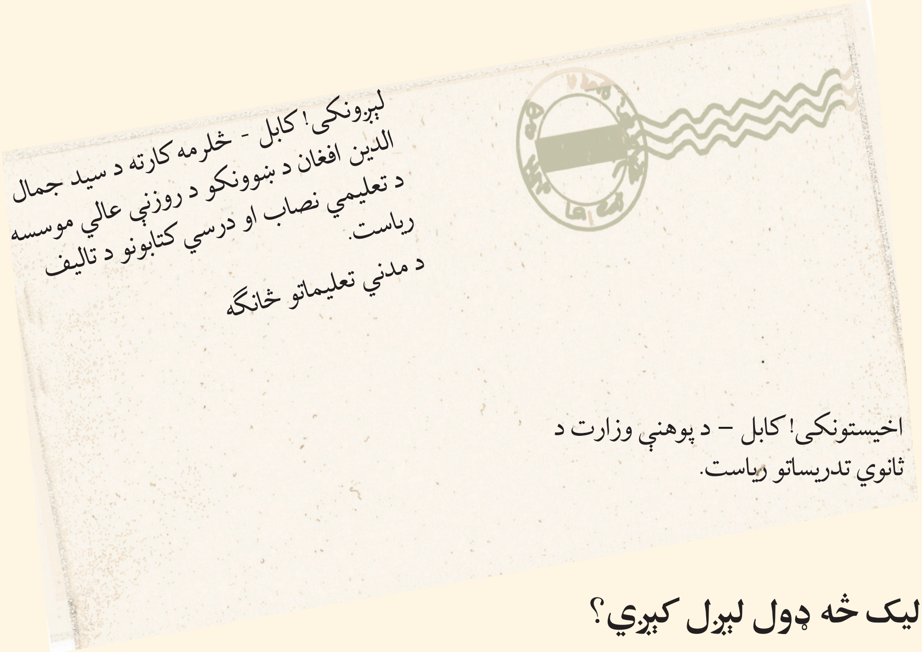

لیک څه ډول لیږل کیږي؟

د کورنۍ یوه غړي یا خپلو خپلوانو ته د لیک لیږلو لپاره دغه لاندیني پړاوونه سرته رسوو:

- د لیک پاکټ تهیه کوو. خپل لیک لیکو او په هغه کې یې کیږدو.
- د لیږونکي او اخیستونکي پته د پاکټ په شا په ټاکلي ځای باندې لیکو.
- په پاکټ باندې پستي ټکټ نښلوو.
- پاکټ د پست مسؤول سړي ته سپارو او یا یې په پستي صندوق کې اچوو.

خبرې پرې وکړئ:

لاندینۍ پوښتنې ولولئ او خبرې پرې وکړئ:

۱. په پخوا زمانو کې خلکو څه ډول خپل پیغامونه لرې ځایونو ته استول؟

۲. نن ورځ د دې کار لپاره کومې لارې شته؟ ویې وایاست.

مخابرات کوم خدمتونه سرته رسوي؟

مخابرات هم د هغو موسسو له ډلې څخه دي چې زموږ اړیکې له نورو سره ټینګوي. په مخابراتو کې د کورونو او ادارو ثابت ټیلیفونونه، ګرځنده ټیلیفونونه (موبایل)، فکس او انټرنېټ شامل دي.

دغه امکانات او د اړیکو نیولو نوي وسایل زموږ سره مرسته کوي چې خپل کارونه ژر او په ښه توګه سرته ورسوو. دغه وسایل زموږ د اړیکو ټینګولو د آسانتیا وو لپاره رامنځته (اختراع)شوي دي. مخابرات له موږ سره مرسته کوي چې خپلې د اړیکو اړتیاوې په چټکۍ، آسانۍ او لږ لګښت سره له منځه یوسو.

د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوژۍ وزارت

د ټیلیفون په واسطه کولای شو یو له بله سره خبرې وکړو. د موبایل په وسیله کولی شو یو له بله سره خبرې وکړو، لنډ پیغامونه ترلاسه کړو او ویې لېږو. د فکس په واسطه د خپلو سندونو انځورونه لېږو ، انټرنېټ موږ ته د لېږلو د ایمیل (برېښنالیک) امکانات برابروي. همدارنګه د انټرنېټ له لارې کولی شو چې د نړۍ مهم خبرونه ولولو او مختلفې علمي زېرمې پیدا کړو.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.که چېرې وغواړئ یو دوست ته چې په بل ښار کې اوسیږي، لیک واستوئ له کومې وسیلې څخه کار اخلئ؟
۲.که چېرې وغواړئ چې لیک د پست له لارې ولېږئ، دغه کار څه ډول سرته رسوئ؟
۳.فکس کوم کار سرته رسوي؟
٤. برېښنا لیک(ایمیل) څه شی دی او موږ ترې څه ډول ګټه اخیستلای شو؟

فعالیت:

تاسې له پست او مخابرې څخه کومې ګټې تر لاسه کوئ؟ پخپلو کتابچو کې یې یادداشت کړئ چې په یوه وروستنۍ میاشت کې مو کومې ګټې له پستې او مخابراتو څخه ترلاسه کړې دي.

د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۲)

د زلزلې د طبيعي پيښو له کبله د کورونو نړيدل

په تېر لوست کې د ټولنيزو خدمتونو له دوو مؤسسو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې له دوو نورو مؤسسو سره آشنا کېږئ.

خبرې پرې وکړئ:

حتماً مو د خپل مور او پلار څخه د ځينو پيښو لکه: زلزله، طوفان او جګړو په اړه يو څه اوريدلي دي. کله چې دغه راز پيښې رامنځ ته شي، زيات شمېر خلک بې کوره، بې سرپرسته، ژوبل او يا هم مړه کېږي، ستاسې له نظره:

۱. ولې خلک يو له بله سره زړه سوی او غم شريکی کوي؟

۲. خلک له کومو لارو څخه له زيانمنو شويو سره خپل زړه سوی او غم شريکي ښکاره کوي؟

۳. آيا هرسړی بايد په خپل لاس خپلې مرستې زيانمن شوو کسانو ته ورسوي او يا د دې کار لپاره بله ښه لاره شته؟

هلال احمر او يا سره مياشت:

کله چې خلک له داسې ستونزو سره لاس او ګريوان شي چې په يوازې توګه هغه نه شي حل کولی، نو

په داسې حال کې د دې هیله لري چې خپلوان، قومیان، وطنداران او حتی د نورو هېوادونو خلك له هغوی سره مرسته وکړي. کله چې ځینې خلك د کومو پېښو له کبله زیانمن کېږي، نور خلك باید د هغوی مرستې ته ور ودانګي. که چېرې پېښه او اړولې زیان یې کم وي په دې حالت کې خلك کولی شي چې په مستقیم ډول په خپله زیانمنو شوو خلکو ته مرستې ورسوي، خو کله چې پېښه لویه وي مثلاً یو ښار د سیل، زلزلې، طوفان او یا جګړې لاندې راشي، په دې صورت کې یوې موسسې او یا سازمان ته اړتیا پیداکوي چې قوی مدیریت (اداره) او بشپړ امکانات په واك کې ولري. هغه سازمان چې دغه کار سرته رسوي په اسلامي هېوادونو کې د ((هلال احمر)) او په نورو هېوادونو کې د (سور صلیب) په نامه یادیږي. زموږ په هېواد کې ورته (سره میاشت) وایي. دغه سازمان په ټولو هېوادونو کې بشپړ بې طرفه دی او د بشر دوستانه موخو په سرته رسولو کې د زیانمنو شوو سره د مرستې په چارو کې چې د طبیعي پېښو په واسطه زیانمن شوي وي، هڅه کوي. د سره صلیب او هلال احمر انځورونو ته په لاندینیو نښو نښانو کې پام وکړئ.

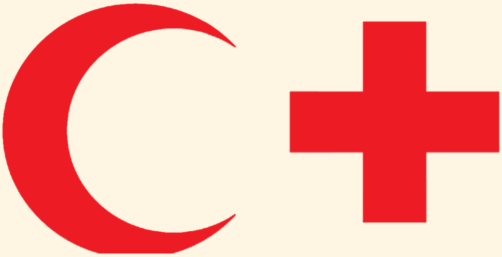

سره میاشت سور صلیب

ځینې مؤسسې د ځانګړو ستونزو (لکه د جګړې ځپلو هېوادونو) د حل کولو لپاره پرانیستل کېږي، د بېلګې په توګه د ماین پاکولو موسسې دنده لري، چې د جګړې له دوران پاتې شوی ماینونه را ټول کړي. ماین پاکوونکي هغه سیمې چې ماینونه پکې ښخ شوي دي په سرو ډبرو او هغه سیمې چې له ماینونو څخه پاکې شوي دي، په سپینو ډبرو په نښه کوي. شنې ډبرې شکمنې سیمې په ګوته کوي. له دې کبله موږ باید په هغو سیمو کې چې په سرو او شنو رنګونو په نښه شوي وي، له تګ راتګ څخه ډډه وکړو. همدارنګه موږ باید هېڅ کله نا چاودلو او شکمنو شیانو ته لاس ورنه وړو.

خبرې پرې وکړئ:

تراوسه پورې مو هرومرو د طبیعي زیان اړوونکو پېښو په باره کې یو څه اوریدلي او یا هم لوستلي دي، ستاسې له نظره:

۱.کوم خطرونه د انسان ژوند ګواښي؟

۲.د یوې خطر ناکې طبیعي پېښې لکه (زلزلې، اور، سیل، ترافیکي پېښو) له امله انسانانو ته کوم زیانونه رسیږي؟

۳.څرنګه کولی شو چې له طبیعي پېښو څخه اوښتي زیانونه جبران کړو؟

بیمه څه شی ده؟

زموږ ژوند ځینې خطرونه، لکه: اورلګیدنه، زلزله، سیلاب، د موټرو ټکر، ډول ډول ناروغۍ، غلا او داسې نور ګواښي (تهدیدوي). له دې پېښو څخه ځینې یې مخکې له مخکې د وړاندوینې او مخنیوي وړنه دي. له دې کبله باید چې هر سړی او یا شرکت د دې ډول خطرونو د کمیدو لپاره مخکې له مخکې لاره چاره لټولې وي. د بیمې موسسه د دغه ډول زیانونو د جبران لپاره منځته راغلې ده.

د بیمې موسسه د یوه سړي یا شرکتونو زیانونه تر ټاکلو شرطونو لاندې تضمینوي. دغه موسسه له اشخاصو او یا له هغو شرکتونو څخه چې بیمه شوي دي، د میاشتې یا د کال یوه ټاکلې اندازه پیسې تر لاسه کوي او په مقابل کې یې کله چې د هغوی څخه ځینې یې له کومې پېښې سره مخامخ شي، د هغوی زیانونه د پیسو په ورکولو سره جبرانوي. زیاتره خلک او یا شرکتونه د خپلو احتمالي زیانونو د جبران لپاره، د بیمې په موسسو کې غړیتوب تر لاسه کوي او د خپل غړیتوب حق ورکوي.

خو د دې شمېرې څخه یو کم شمېرې عملاً له پېښو سره مخامخ کېږي او د بیمې د موسسو څخه د رسیدلی زیان پیسې ترلاسه کوي. په دې ترتیب سره د بیمې موسسې کولی شي چې هغه زیانونه جبران کاندي چې یو شمېر غړو ته رسیدلي دي.

د بیمې ډولونه:

د مالونو او یا هغو څیزونو پر اساس چې بیمه کېږي، بیمه په مختلفو ډولونو باندې وېشل کېږي چې ډېر مهم یې: ۱- د اشخاصو بیمې،۲- د مالونو بیمې، ۳- د مسؤولیت بیمې دي.

د اشخاصو بیمه:

د اشخاصو په بیمه کې په خپله انسان بیمه کېږي. د اشخاصو بیمه مختلف ډولونه لري چې خورا مهم یې دا دي:

۱- روغتیایې بیمه:

انسان تل له ناروغیو له خطر سره مخامخ او درملنې ته اړوي، کله په یوه تن او یا کورنیو باندې د درملنې مصرف ډېرېږي. روغتیایي بیمه د بیمه شوو کسانو د درملنې ټولې او یا یو څه مصرف شوې پیسې ورکوي، په دې سبب روغتیایي بیمه له زیات اهمیت څخه برخمنه ده.

۲- دپېښو بیمه:

د ا ډول بیمه خلک د مرګ او ژوبلې په وړاندې چې په کاري چاپېریال لکه کارځایونو او نورو کې منځته راځي، بیمه کوي.

۳- د عمر بیمه:

د انسان د اندیښنو څخه یوه یې هم دا وي چې نه ویلی کېږي د ده له مرګه وروسته یې د کورنۍ غړي له اقتصادي ستونزو سره مخامخ شي. د دې اندیښنې د کمولو لپاره ځینې خلک هغه وخت چې لا ژوندي وي، یو څه پیسې د غړیتوب د حق په نامه بیمې ته ورکوي، چې بیمه

د ده له مرگه وروسته د دې د کورنۍ ژوند تامین کړي.

د مالونو بیمه:

دا ډول بیمه کور، دوکان، موټر، شرکت او دې ته ورته نور شیان د اورلگیدنې، غلا او ټکر په وړاندې د ټاکلو پیسو په بدل کې بیمه کوي.

د مسؤولیت بیمه:

ځینې مسوولیتونه ډېر مهم وي او څوک یې چې سرته رسوي، امکان لري چې د سهوې او خطایي له مخې خلکو ته غټ مالي او ځاني زیانونه ور واړوي. د بېلگې په توگه، امکان لري چې یو ډاکټر چا ته د یوې دوا د ناسم تجویز له مخې تاوان ورسوي او یا یې مړ کړي، بیمه د داسې خطرونو روحي اندېښنو او مالي زیانونو د مخنیوي لپاره، هغه څوک چې په داسې چارو بوخت وي، بیمه کوي.د بېمو دغه ډولونه چې وویل شول، په زیاترو هېوادونو کې شته. زموږ په هېواد کې له بده مرغه چې بیمې تر اوسه پورې پراختیا نه ده موندلې. موږ هیله من یاستو چې دولت او خصوصي پانگه اچوونکي د ټولنیز ژوند دغې مهمې برخې ته زیاته پاملرنه وکړي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې :

۱.کله چې له ستونزو سره مخامخ کېږو او نه شو کولی هغه په یوازې توگه حل کړو، له نورو څخه هیله لرو؟

۲.کوم سازمان د جنگ ځپلو او طبیعي پېښو له زیانمنو سره د مرستې لپاره جوړ شوی دی؟

۳.بیمه کوم کار زموږ لپاره سرته رسوي؟

٤.د بیمې د ډولونو نومونه واخلئ.

۵.د اشخاصو د بیمې او مالي بیمې تر منځ څه توپیر موجود دی؟ څرگند یې کړئ.

فعالیت:

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې د سرې میاشتې او بله ډله دې د بیمې په باره کې څېړنه وکړي او د خپلې څېړنې پایله دې په ټولگي کې ولولي.

د ټولنیزو خدمتونو د مؤسسو سره آشنا شو(۳)

د ټولنیزو خدمتونو د مؤسسو د پېژند ګلوۍ په لړ کې، په دې لوست کې له دریو نورو مؤسسو سره آشنا کېږو.

پرتله یې کړئ:

د اسلام ستر پیغمبر(ص) فرمایلي دي: نظافت او پاکي د ایمان یوه برخه دې. دغه حدیث شریف ته په پاملرنې سره ستاسې له نظره:

۱. د چټل او نا پاک کور په پاک کور باندې د بدلولو لپاره څه باید وکړو؟

۲. د خپل کلي او ښار د ښکلا او پاکۍ لپاره باید څه کارونه سرته ورسوو؟

۳. آیا تاسې کولی شئ چې د خپل کلي او ښار اړوند د پاکۍ او ښکلا ټولې چارې په یوازې توګه سرته ورسوئ؟

لکه څرنګه چې د خپل کور د ښکلا او پاکۍ په ساتنه کې باید ټول هڅه او کوښښ وکړو، همدارنګه باید د ژوندانه د ستر چاپېریال (کلي- ښار) په باره کې هم باید هڅه او کوښښ وکړو. هر څومره چې چاپېریال پراخ وي په همغه اندازه باید زیات کارونه تر سره شي.

د بېلګې په توګه: له کورونو او سړکونو څخه د خځلواو ناپاکیو راغونډول، د ویالو پاکول او

د سړکونو جارو کول یوې مؤسسې ته اړتیا لري چې هره ورځ په پرله پسې توګه دغه کارونه سرته ورسوي. ښاروالي هغه موسسه ده چې په ښارونو کې د دې چارو د سرته رسولو لپاره جوړه شوې ده. آیا د ښاروالۍ دنده یوازې د ښارپاکول دي؟

ښاروالي نورې دندې هم سرته رسوي لکه:

- د ښار ښکلا د ساتنې لپاره، دکورونو او دوکانونو د جوړېدو څارنه.
- د تګ او را تګ لپاره د سړکونو پخول.
- د عمومي پارکونو جوړول او د ښار په مختلفو برخو کې د نیالګیو اوګلانوکرل اوکښېنول.
- د عمومي تشنابونو جوړول.

ملي پولیس

خبرې پرې وکړئ:

د لاندینیو پوښتنو په باره کې یو له بل سره خبرې وکړئ.

۱.که چېرې د چا مال او ځان ترګواښ لاندې راشي، داسې سازمان شته چې د هغه ساتنه وکړي؟

۲.که چېرې داسې سازمان موجود وي، د هغه د دندو په باره کې سره خبرې وکړئ.

کومه اداره زموږ امنیت تامینوي؟

د انسان له ډېرو مهمو اړتیاوو څخه یوه یې هم امنیت دی. په ټولنه کې ډول ډول خطرونه شته چې د انسان امنیت ګواښي. دولتونو د ډېرو پخوازمانو څخه یو شمېر وسله والو کسانو ته د ښار د امنیت د ساتلو دنده سپارله، دغه ډله په مختلفو وختونو او ټولنو کې په مختلفو نومونو سره یادیدله.

په اوسنیو ټولنو کې په ټول هېواد کې د پولیس په نامه یو ډېر پرمختللی سازمان شته چې پوه او په امنیتي وسایلو سنبال کسان په هغه کې کار کوي چې اصلی دنده یې د ټولنې د نظم او امنیت ساتل

دي. زموږ ملي پوليس يو له خدمتګارو سازمانونو څخه دی چې شپه او ورځ د خلکو د نظم او امنيت ساتلو لپاره کوښښ کوي. پوليس په ټول هاند سره د نشه يي توکو د قاچاق چيانو، غلو ورانکارو عناصرو په وړاندې په مېړانه درېږي تر دې حده پورې چې د خلکود نظم او امنيت د ساتلو په لاره کې د هغوی يو شمېر خپل ژوند له لاسه ورکوي او يا ژوبل کېږي. زموږ پوليس هره ورځ پياوړي او ځواکمن کېږي. د ټولنې هر غړی دنده لري چې د ټولنې د امنيت او هو ساينې په لار کې زحمت وګالي. له همدې کبله موږ کوښښ کوو چې د پوليسو سره د مرستې او همکارۍ له لارې د خپل هېواد د امنيت او هوساينې لپاره خپله ملي دنده تر سره کړو. موږ د پوليسو د هغو خدمتونو درناوی کوو چې دوی يې سرته رسوي او کوښښ کوو چې تل د خپلو ملي پوليسو ملاتړي واوسو.

خبرې پرې وکړئ:

په ښارونو کې نقليه وسايط ډېر دي. د هغو په تګ را تګ کې د نظم ټينګول يو زيات شمېر خلکو او ځانګړو مقرراتو ته اړتيا لري.

۱. ستاسې له نظره، کوم سازمان په ښارونو کې د نقليه وسايطو په تګ راتګ کې د نظم راوستو دنده په غاړه لري؟

۲. آيا دا امکان شته چې د داسې سازمان له موجوديت پرته په ښارونو کې ژوند وکړو؟ ولې؟

د ترافيکو پوليس زموږ په ژوندانه کې څه رول لوبوي؟

لکه څرنګه چې پوهېږو په کليو کې نسبتاً لږ شمېر خلک ژوند کوي. د انسانانو، څارويو او نقليه وسايطو تګ راتګ خلکو ته ستونزې نه پېښوي. د ځمکې پراختيا او د جمعيت کموالی، خلکو ته د دې اجازه ورکوي چې په آسانۍ سره ځای په ځای شي او هېڅوک د بل چا د ربړونې لامل ونه ګرځي. خو په ښارونو کې، د دې پرعکس زيات شمېر خلک په يوه تنګه سيمه کې ژوند کوي. په ځينو شيبو کې، ګڼ شمېر خلک څه پلي او څه سپاره د ښار سړکونو ته ورګډېږي. که چېرې نظم او مقررات موجود نه وي او

داسې څوک نه وي چې دغه مقررات عملي کړای شي، هر څوک به له هرې خوا څخه حرکت وکړي او لارې به بالکل بندې شي، دغه نظم د ترافيکو پوليس منځته راولي. د ترافيکو پوليس په ښار کې د نظم راوستو لپاره لاندې کارونه سرته رسوي:

• د سړکونو په مناسبو ځايونو کې ټاکلې علامې دروي چې چلوونکي ويوهېږي څه وکړي. د بېلګې په توګه په ځينو واټونو کې د دريدو د منع علامه، په ځينو ځايونو کې د يو طرفه واټ علامه او دې ته ورته علامې دروي. په څلور لارو کې سره اوشنه څراغونه لګوي چې موټر په وار سره حرکت وکړي او تېر شي.

• هغه چا ته چې په چلولو کې بشپړ مهارت ولري، د چلولو جواز (لايسنس) ورکوي. هغه چا ته چې د چلو لو جواز نه لري، په ښار کې د چلولو اجازه نه ورکوي ترڅو د ټکر لامل ونه ګرځي. سرغړوونکي چلوونکي جريمه کوي چې د چلونې مقررات پر ځای کړي..

• څه وخت چې ټکر وشي، سرغړوونکي معلوموي.

د لوست تکرار:

• ------------------------------

• ------------------------------

• ------------------------------

• ------------------------------

پوښتنې :

۱. ولې ښارونه، ښاروالیو ته اړتيا لري؟

۲. د ښاروالۍ ډېره مهمه دنده څه شی ده؟

۳. په ټولنه کې د پوليس دنده څه شی ده؟

٤. د ترافيکو پوليس په ښار کې د نظم د راوستو لپاره څه کارونه سرته رسوي؟

٥. آيا کلي هم د ترافيکو پوليسو ته اړتيا لري؟ ولې ؟

فعاليت:

له لاندينيو فعاليتونو څخه يو يې د خپل ژوندانه د شرايطو سره متناسب، وټاکئ او تر سره يې کړئ.

۱. له هغو کارونو څخه چې ښاروالي يې په ښارونو او خلک يې په کليو کې ستاسې د استوګنځيو د پاکوالي او ښکلا لپاره ترسره کوي، په ليکلې توګه، د انځور او يا نقاشی په شکل کې اطلاعات برابر کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

۲. دا وڅېړئ چې په ټولنه کې د امنيت د ساتلو لپاره د خلکو او دولت دنده څه شی ده؟ د دې فعاليت د ترسره کولو لپاره د کورنۍ د مشرانو سره خبرې وکړئ او پايله يې ټولګيوالو ته ووياست.

۳. دا وڅېړئ چې هغه څراغونه چې په څلور لارو کې لګېدلي دي، کوم رنګونه لري او هر رنګ د څه شي نښه او علامه ده؟ که چېرې د کلي او سيدونکي ياست، له هغو کسانو سره چې ښار ته يې سفر کړی دی خبرې وکړئ او ځواب يې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د څپرکي لنډيز

- د ټولنيزو خدمتونو مؤسسې، ټولنې ته د عمومي خدمتونو د وړاندې کولو لپاره جوړې شوې دي.

- پست يا ډاگ د دغو ټولنيزو خدمتونو له مؤسسو څخه يوه ده چې له يوه ځای يا شخص څخه بل ځای او يا شخص ته د خلکو د ليکونو، مطبوعاتو (ورځپانو، مجلو، اونيزو) او نورو شيانو په لېږلو کې کار کوي.

- مخابرات د ټولنيزو خدمتونو يوه بله موسسه ده، چې د خلکو تر منځ د اړيکو د نيولو د آسانتياوو لپاره جوړه شوې ده. مخابرات خلکو ته ټيليفون، موبايل، فکس او انټرنېټ وړاندې کوي.

- سره مياشت د هغه چا سره مرسته کوي چې پر طبيعي پېښو او يا جنگ جگړو کې زيانمن شوي وي.

- بيمه له خلکو سره د احتمالي پېښو د خطرونو څخه د مخنيوي لپاره، مرسته کوي. بيمه له هغه چا څخه چې غړيتوب يې تر لاسه کوي، مياشتنۍ او يا کلنۍ د غړيتوب د حق په نامه يو څه پيسې اخلي، دا په دې معنا چې که چېرې په کومه پېښه کې زيانمن کېږي، د هغو د مالي تاوانونو جبران پرې وکړي.

- ښاروالي، ښار پاک ساتي او د هغه د ښکلا او سمسورتيا لپاره زيار باسي.

- پوليس د خلکو امنيت ټينگوي.

- د ترافيکو پوليس نقيله وسايط تنظيموي.

ځلورم څپرکی

ډله ییزې رسنۍ

په دې څپرکي کې دا لاندیني لوستونه لولو.

- له ډله ییزو رسنیو سره آشنا شو.
- رسنۍ او ټولنه.

د ښځې کې موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې ښځې کې په پایله کې زده کړي چې:

• راډیو هغه رسنۍ ده چې د خلکو په منځ کې تر ټولو ډېر اوریدونکي لري.
• ټلویزیون د انځوریزو خپرونو له امله، د اوریدونکو په منځ کې ډېر اثر لري.
• مطبوعات چاپي رسنۍ دي له هغو څخه ګټه اخیستنه، سواد ته اړتیا لري.
• د نړۍ تر ټولو نوې رسنۍ انټرنېټ دی چې د نورو رسنیو په پرتله زیاتې
ښېګڼې پکې شته؛
• رسنۍ خلکو ته په خبر رسولو کې بنسټیزه برخه اخلي؛
• د رسنیو له لارې خلک کولی شي چې په سیاسي او ټولنیزو چارو کې ګډون وکړي؛
• د رسنیو سمه خبر رسونه د بیان له آزادۍ پرته ناشونې ده؛

له ډله ييزو رسنيو سره آشنا شو.

پرتله يې کړئ:

انځور ته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱. په انځورکې کوم شيان وينئ؟ نومونه يې واخلئ.

۲. هريو يې کومې چارې سرته رسوي؟

۳. هغه چارې چې تر سره کوي يې، يوه له بلې سره څه ورته والی لري؟

تاسې به راډيو اوريدلې وي او ټلويزيون به موليدلی وي. همدارنګه فکر کېږي چې ورځپاڼې او مجلې به مو هم لوستلي وي. له دې سره سره چې هغوی بيلابيلې چارې تر سره کوي، خو بيا هم ټول په دې لاره کې سره شريک دي، چې خلک د سياسي، اقتصادي، فرهنګي، علمي او تفريحي چارو څخه خبروي، نوله دې امله ويلای شو، هغه وسايل چې دنده يې خلکو ته د معلوماتو او اطلاعاتو رسول دي، رسنۍ بلل کېږي. دغو وسايلو ته له دې کبله چې دنده يې خلکو ته اطلاعات او معلومات وړاندې کول دي، ډله ييزې رسنۍ وايي.

رسنۍ ډېر تازه خبرونه، سیاسي، اقتصادي، فرهنګي او ورزشي پېښې ټولنې ته واړندې کوي او هغه د خپل هېواد او نړۍ د بدلونونو، علمي او فني نوښتونو څخه خبروي. رسنۍ پر خبر رسولو سر بېره، د زده کړې، علمي، تفریحي او د مشغولتیا پروګرامونه هم برابروي. له دې امله ده چې وايي: رسنۍ په عین حال کې د عمومي زده کړې وسایل هم دي. ځکه چې زده کړه د ټولنې په هر ځای کې خپروي او د ښوونځي، مدرسې او د زده کړې د نورو مرکزونو د ولکې (انحصار) څخه یې خلاصوي.

رسنۍ په عین حال کې چې د ماشومانو د وزګارتیا وختونه ډکوي، د زده کړې جریان یې ډېر ساده او دومره اسان کړی دی چې د یوې لوبې بڼه یې ورکړې ده.

د دې خبرې په پام کې نیولو سره چې رسنۍ د اطلاع رسولو په چارو کې له کومو شیانو او لارو چارو څخه کاراخلي، هغه د اوریدلو، لیدلو او لیکلو د رسنیو په ډولونو وېشل کېږي.

خبرې پرې وکړئ:

د رسنیو له ډولونو سره بلد شوئ، دا مو هم زده کړل چې ولې هغو ته ډله ییزې رسنۍ ویل کېږي. اوس د هغو د هرې یوې په باره کې فکر وکړئ چې یوه له بلې سره څه توپیرونه لري.

د رسنیو ډولونه:

راډیو:

راډیو یوه د اورېدنې رسنۍ ده چې خپل پروګرامونه د غږیزو څپو له لارې د اوریدونکو غوږونو ته رسوي. په رسنیو کې راډیو تر نورو پخوانۍ رسنۍ شمېرل کېږي. هغه څوک چې په کوم بل کار باندې هم بوخت وي، راډیو اوریدلی شي. د بېلګې په توګه د کور مېرمن په پخلنځي کې د کار کولو په وخت کې کولی شي چې راډیو واوري او یا یو چلوونکی د چلولو په وخت کې د راډیو له پروګرامونو څخه ګټه اخیستی شي په داسې حال کې چې هغوی نشي کولای له هغه رسنیو څخه ګټه واخلي چې باید وکتل شي.

ټلویزیون:

ټلویزیون له ډلییزو رسنیو څخه یوه رسنۍ ده، چې خوځنده تصویرونه له غږ سره یو ځای خپروي.

ټلویزیون د راډیو په نسبت دغه ښېګڼه لري چې شیان او پېښې د انځورونو له لارې خلکو ته ورښيي. د بېلګې په توګه: که چېرې وغواړي چې د خپلواکۍ د جشن د مراسمو د پر ځای کیدو ریوټ برابر کړي، نو یوازې د راډیو په څېر هغه په ژبه او خبرو کولو سره نه بیانوي، بلکې د هغه خوځنده او ګرځنده انځورونه هم ښکاره کوي او لیدونکي کولی شي چې هغه لکه څرنګه چې تېرشویدی، ووینې.

چاپ شوي خپرونه (مطبوعات)

مطبوعات یا خپرونې چې ورځپاڼې، اونيزې او مجلې پکې شاملې دي، له ليکنيزو یا چاپي رسنيو څخه شمېرل کېږي. په مطبوعاتو کې متن او انځور په تور اوسپين او یا هم په رنګه ډول د کاغذ پر مخ چاپوي او په منظمه توګه یې خپلو لوستونکو او اخيستونکو ته وړاندې کوي.

له دې سره سره چې نن ورځ پياوړې رسنۍ لکه ټلويزيون په ټولو ادارو او کورونو کې د اطلاعاتو په خپرولوکې زياته برخه اخلي، خو مطبوعات همغه شان ژوندي او فعال دي او چلوونکي یې ډېر زيات تبليغاتي واک او قدرت په لاس کې لري. د خپرونو د غوره امتيازونو څخه يو يې دا دی چې په بشپړه توګه زموږ په واک کې دي او کولی شو چې يو مطلب هر څوځله چې وغواړو، په هغه کې مطالعه کړو او د دې پر خلاف د راډيو او ټلويزيون خپرونې د ليدونکو او اوريدونکو په واک کې نه وي او د هغو خپريدل ځانته ټاکلی وخت لري. د ليدونکو او اوريدنکو رسنيو سره د مطبوعاتو یو غوره توپير دا دی چې د چاپي خپرونو څخه ګټه اخيستنه لږ څه سواد ته اړتيا لري. سړی بايد د ليکلو او لوستلو سواد ولري ترڅو وکولی شي د ورځپاڼو، اونيزو او نورو خپرونو له اطلاعاتو څخه ګټه واخلي په داسې حال کې چې د راډيو او ټلويزيون د خپرونو لپاره دغه راز بنديز او محدوديت نشته او هر څوک کولی شي چې هغه واوري او ويې ګوري.

انټرنېټ:

نن سبا يوه ډېره پياوړې رسنۍ ټولنې ته وړاندې شوې ده چې د ټولو رسنيو امتيازات لري او هغه انټرنېټ دی.

انټرنېټ يوه نښلوونکې وسيله ده چې د نړۍ زيات شمېر کمپيوټرونه يو له بله سره نښلوي او هر څوک د نړۍ په هر ګوټ کې چې وي، کولی شي چې د نړۍ له نورو کمپيوټرونو سره ونښلي او له هغو اطلاعاتو څخه ګټه

واخلي، چې په هغو کې شته او یا وي. د انټرنېټ له لارې کولی شو چې لیکلی متن، انځور، آواز او کمپیوټري پروګرامونه یو له بل سره بدل کړو. له انټرنېټ څخه په ګټه اخیستنې سره کولی شو چې نورو ته لیک ولیکو، له هغوی سره د غږ او انځور له لارې اړیکې ټینګې کړو او خبرې ور سره وکړو.

په انټرنېټ کې خبرونه، مطبوعات او ډېرې علمي سرچینې تر ګوتو کېږي چې کولی شو له هغو څخه ګټه واخلو. انټرنېټ هم د مطبوعاتو په څېر د اشخاصو تر کنټرول او څارنې لاندې دی او د راډیو او ټلویزیون غوندې تېریدونکی حالت نه لري.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. ډله ییزې رسنۍ څه کار کوي؟
۲. لیدنیزې، اوریدنیزې او چاپي رسنۍ له مثال سره وښیاست،
۳. اوریدنیزې رسنۍ کومې ښېګڼې او کوم محدودیتونه لري؟
٤ اوریدنیزې – لیدنیزې رسنۍ څه ښېګڼې لري؟
۵. انټرنېټ څه شی دی او څه کار کوي؟

فعالیت:

د ښوونکي، پلار مور او یا نورو پوهو کسانو په مرسته د ټولو رسنیو ځانګړتیاوې او ښېګڼې په (۱۰) کرښوکې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

رسنۍ او ټولنه

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ډله ییزې رسنۍ کومې دي او څه کارونه سرته رسوي. ستاسې له نظره:

- آیا رسنۍ د ټولنې په سمون کې برخه اخیستلای شي؟ څه ډول؟

رسنۍ او د خلکو برخه د ټولنې په اداره کې

په تېر لوست کې مو ولوستل چې رسنۍ ډول - ډول چارې سرته رسوي؛ لکه د خبر رسولو، تفریحي، زده کړې او د ژوندانه د اړتیاو څخه د خبریدو چارې. رسنۍ په ټولنه کې د خلکو د سترګو او غوږونو په څېر دي؛ ځکه چې زیارکښ خبریالان د هر ډول خطر او زحمت له زغملو سره سره هر ځای ته حاضرېږي او خلک د پېښو له جریان څخه خبروي. سر بېره پردې رسنۍ پېښې تحلیلوي او څېړي او خلک د هغو د عواملو او راتلونکي څخه خبروي. په دې توګه خلک تل د سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو پېښو له بهیر څخه خبروي چې د دولتونو په اداره اوکنټرول کې ونډه واخلي، خلک د رسینو له لارې کولی شي چې د چارواکو کارونه او پروګرامونه تر ځارنې لاندې ونیسي او خپل سم نظریات او نیوکې هغوی ته وواېي. دولتي چارواکي هم د رسینو له لارې کولی

شي چې د خلکو له نظریو څخه خبر شي او په راتلونکي کې هغه په خپلو کړنو کې په پام کې ونیسي. له بله پلوه رسنۍ خلك له خپلو حقونو او دندو څخه خبروي. کله چې خلك خپل حقونه او دندې وپيژني، د خپل هېواد د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي پېښـو په وړاندې د مسوولیت احساس کوي، هغه څوك چې دخپل برخلیك په وړاندې د مسوولیت احساس وکړي، نه پرېږدي چې ناپوه او جاهل خلك پرې حکومت وکړي او په برخلیك یې لوبې وکړي.

رسنۍ او ټولنیزې ستونزې:

د رسنیو له ډېرو مهمو کارونو څخه دا دی چې خلك د ټولنې له ستونزو او مسایلو څخه خبروي. زموږ هېواد چې څولسیزې جګړې یې تېرې کړې دی، له زیاتو ستونزو سره مخامخ دی.

رسنۍ باید خلك له هغو څخه خبر کړي. ماینونه او نا چاودي مهمات هره ورځ زموږ یو زیات شمېر هېواد وال وژني، خو د دوی د خطرونو څخه خبریدنه، کولی شي چې د دغه ضایعاتو کچه را ټیټه کړي.

د مخدره توکو تولید، قاچاق او استعمالول زموږ د ټولنې یوه بله ستونزه ده چې زموږ خلك په دې وروستیو کلونو کې ور سره مخامخ دي؛ د افسوس خبره دا ده چې زموږ زیات شمېر زلمیان او تنکي زلمیان د دې توکو په استعمال باندې روږدي شوي دی. که څه هم د روږدی کید و د پراختیا مخنیوی زموږ د ټولو دنده ده، خو دولت او رسنۍ باید د هغو د مخنیوي په لاره کې زیات هاند او کوښښ وکړي.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځیر سره ولولئ، په اړه یې خبرې وکړئ او خپل نظریات بیان کړئ.

۱. ستاسې له نظره د بیان آزادي څه شی ده؟

۲. د بیان آزادي د رسنیو لپاره څه اهمیت درلودلی شي؟ څرګند یې کړئ.

د بیان آزادي او رسنۍ:

رسنۍ هغه وخت کولی شي چې خپل کارونه په ښه توګه سرته ورسوي چې د خپلو پروګرامونو او مطلبونو د خپریدو لپاره لازمه او مناسبه آزادی ولري. خبریالان او لیکوالان په خپلو دندو کې د ډاډ او مصئونیت احساس وکړي او په ټولنه او په ځانګړې توګه په رسنیو باندې د ډار او سانسور فضا حاکمه نه وي.

آزاده او له ظلمه خلاصه ټولنه د سمو او صحیحو رسنیو د موجودیت په پایله کې منځته راځي.
رسنۍ د بیان د آزادۍ په شتون کې معنا پیدا کوي. په استبدادي حکومتونو کې چې د بیان آزادي نه وي آزادو رسنیوته د فعالیت امکانات ډېر کم وي او نشي کولی چې په ټولنه کې موجود واقعیتونه بیان کړي، ځکه چې په داسې حکومتونو کې رسنۍ نشي کولی هغه مطلبونه نشر او خپاره کړي چې د حکومت له غوښتنو سره مخالف وي.په دې هېوادونو کې رسنۍ زیاتره په دولت پورې تړلي وي، د خلکو د غوښتنو پر ځای، د چارواکو غوښتنې منعکسوي. دغه ډول رسنۍ خلک دې ته هڅوي چې په پټو سترګو د حکومت اطاعت وکړي. د چارواکو کړه وړه په ځای بولي او مناسب یې ښکاره کوي. دا په ځای خبره ده چې په دې صورت کې رسنۍ نه یوازې دا چې د آزادۍ او دموکراسۍ سره مرسته نشي کولی، بلکې هغو ته زیات زیان اړوي.

د لوست تکرار:

- ----------------------------------
- ----------------------------------
- ----------------------------------
- ----------------------------------
- ----------------------------------
- ----------------------------------

پوښتنې:

۱. ولې ویل کېږي چې رسنۍ د خلکو سترګې او غوږونه دي؟ بیان یې کړئ.
۲. رسنۍ څه ډول کولی شي چې د دولت په اداره او کنټرول کې د خلکو رول پیاوړی کړي؟
۳. رسنۍ څه ډول خلک د ټولنیزو چارو په وړاندې د مسوولیت اخیستو او قبلولو ته تیاروي؟
٤. آیا رسنۍ په هر ډول شرایطو کې یو شان عمل کوي؟ څرګند یې کړئ.
٥. رسنۍ په استبدادي ټولنو کې څرنګه عمل کوي؟

فعالیت:

یوه رسنۍ خوښه کړئ چې ستاسې په واک کې ده، بیا وواياست چې آیا د بیان آزادي پکې شته او که نه؟ خپل دلایل په یوه مخ کې ولیکئ.

د څپرکي لنډیز

- راډیو، ټلویزیون، مطبوعات او انټرنېټ ډله ییزې رسنۍ بلل کېږي، ځکه چې اطلاعات او معلومات ټولو او یا زیاتره خلکو ته رسوي.
- ډله ییزي رسنۍ خبرونه، د زده کړې او تفریحي خپرونې هم خپروې.
- رسنۍ په درېو برخو وېشل کېږي: د اورېدنۍ رسنۍ، د لیکنې رسنۍ او د اورېدنې لیدنې رسنۍ.
- رسنۍ د خبررسولو د نقش او رول ترسره کولو سره، د خلکو د سترګو او غوږونو په څېر دي.
- دولتي چارواکي کولای شي چې د رسنیو له لارې له خلکو د ستونزو څخه خبر شي او خلک هم کولای شي چې د رسینو له لارې خپلې نیوکې د چارواکو غوږونو ته ورسوي.
- په استبدادي هېوادونو کې رسنۍ د زورواکو په چوپړ کې وي نه د خلکو په خدمت کې.